

**ЕКЗЕМПЛІФІКАЦІЯ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
(НА ПРИКЛАДІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ)**

У статті розкрито сутність екземпліфікації як умови розвитку креативності майбутніх учителів початкових класів у вищих навчальних закладах Великої Британії.

Ключові слова: фактори, складові креативного викладання, креативний учитель.

Одним зі стратегічних завдань вітчизняної системи освіти є розвиток креативності особистості (Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”). З огляду на проголошений нашою державою курс на євроінтеграцію, варто зазначити, що це питання актуальне і в Європі: воно визначено Радою ЄС одним із чотирьох завдань у рамках основної стратегії європейського співробітництва в галузі освіти і професійної підготовки до 2020 р. Важливою умовою успішної реалізації поставленого завдання є екземпліфікація креативності викладачем, зокрема вищого навчального закладу. Незважаючи на численні дослідження науковців у цій галузі (Д.Б. Богоявленська, І.А. Зязюн, О.М. Матюшкін, В.О. Моляко, С.О. Сисоєва та ін.), погляди вчених однієї з високорозвинутих європейських держав – Великої Британії щодо цієї проблеми не ставали предметом спеціального дослідження в нашій країні, що й зумовлює актуальність цього питання.

Мета статті – розкрити сутність екземпліфікації як умови розвитку креативності майбутніх учителів початкових класів у вищих навчальних закладах Великої Британії.

Аналіз британської педагогічної теорії показав, що переважна більшість авторів [2; 3; 5; 7] упевнені в тому, що ключовою умовою розвитку креативності студентів є її екземпліфікація викладачем (від англ. Exemplification – пояснення прикладом). Спостереження та імітація – не з метою копіювання, а як засіб повідомлення про розумові процеси, допомагає, на думку Пола Ховард-Джонса, нейропсихолога і педагога Бристольського університету [4, с. 15], зазирнути у свідомість іншої людини, передбачити її поведінку. Адже, як зазначає науковець, коли ми спостерігаємо за діяльністю інших людей, деякі нейрони в нашому мозку активуються, наче ми самі виконуємо ці ж самі рухи. Так, ми можемо опосередковано дізнатись не лише про думки інших, а й про розумові стани, які їх викликали. Для студентів екземпліфікація креативності викладачем – це не тільки нагода “робити, як викладач”, а й “думати, як він”.

У Великій Британії Національний дорадчий комітет з питань креативної та культурної освіти (далі – НДКККО) ще у доповіді 1999 р. визначив креативне викладання як “використання педагогами творчих підходів для того, щоб процес навчання був цікавим, захопливим і ефективним” [2,

с. 20], невід'ємну складову навчання креативності, що, у свою чергу, є одним із пріоритетних стратегічних завдань системи освіти країни.

З дефініції НДКККО стає зрозумілим, що основними завданнями креативного викладання є стимулювання учнівського інтересу та забезпечення ефективного навчання. Ці акценти є характерними для педагогічної теорії Великої Британії. Так, аналізуючи ключовий концепт – креативність, більшість науковців наголошує на тому, що основними характеристиками цього явища виступають оригінальність і цінність (М. Боден, Дж. Брунер, Б. Джеффри, М. Жуберт, Т. Кремін, К. Робінсон та ін.). Саме цінність, ефективність, на думку британських учених, є визначальними рисами креативного продукту, зокрема у сфері освіти.

Креативне викладання містить всі характеристики гарного, ефективного викладання, а саме: сильну мотивацію, високі очікування, вміння спілкуватися і слухати, зацікавити і надихнути. Творчі вчителі не обов'язково є яскравими виконавцями [5, с. 361], проте вони володіють ґрунтовними знаннями у своїй сфері і методами, які стимулюють допитливість і підвищують самооцінку студентів та їх впевненість у собі. Креативні вчителі підтримують баланс між навчальними рамками й можливостями для діяльності за самостійно обраним напрямом, між управлінням учнівськими групами та увагою до кожного; добирають види питань відповідно до різних завдань і прогнозують реальні результати [2, с. 20–21]. Це професіонали, які залишаються самовмотивованими учнями, цінують креативні виміри власного життя та встановлюють зв'язки між особистим досвідом і своєю викладацькою діяльністю [5, с. 362].

Таким чином, основний наголос зазначені автори роблять на емоційній сфері особистості (мотивації, самооцінці, ставленні, допитливості тощо), адже найдієвішим впливом на неї є саме власний приклад викладача (Т. Кремін, Дж. Барнс [3, с. 252]). Так, Р. Фішер стверджує, що “допитливість заразна” [7, с. 15]; а Дж. Саваж та М. Фотлі впевнені в тому, що екземпліфікація креативності допоможе викладачу стимулювати внутрішню мотивацію студентів [2, с. 115].

Отже, як стати креативним викладачем? Відповідаючи на це запитання, одразу зазначимо, що універсального способу не існує й існувати не може, виходячи з того, що невід'ємною характеристикою креативності є оригінальність, а отже, простого наслідування недостатньо. Кожний креативний викладач має свій унікальний стиль викладання, що передусім детермінується попередніми знаннями і досвідом, нормативними засадами професійної діяльності та менторами [2, с. 21–24].

1. Попередні знання і досвід.

Учнівський, студентський і власне викладацький досвід, а саме: улюблені педагоги, педагогічна практика, предметні знання та знання методики викладання свого предмета, зумовлюють наше уявлення про креативне викладання.

2. Нормативні засади професійної діяльності.

У Великій Британії діяльність викладача вищого навчального закладу регулюється передусім стандартами підготовки вчителів початкової школи. В нормативних документах зазначаються очікування щодо поведінки, змісту освіти тощо. Останні два десятиліття в Британії ведуться дебати щодо доцільності суворих регламентацій уряду, адже вони обмежують простір для креативного викладання.

3. Ментори.

Знання, досвід і розуміння урядових ініціатив менторами (викладачами базових навчальних закладів, у яких проходять педагогічну практику студенти) є важливим фактором формування уявлень про викладацьку діяльність і місце в ній креативності.

Таким чином, під впливом внутрішніх (попередніх знань і досвіду) та зовнішніх (нормативних засад професійної діяльності, менторів) чинників у викладача вищого навчального закладу в процесі професійної підготовки та викладацької роботи формується свій власний, оригінальний, стиль педагогічної діяльності. Саме він і визначає успішність процесу екземпліфікації креативності викладачем як умови розвитку творчого потенціалу студентів, як стверджують Т. Кремін, Дж. Барнс та С. Скофхем [3, с. 252].

У 2002 р. вищезгадані науковці провели розвідку у вищих навчальних закладах країни на факультетах підготовки вчителів початкових класів з метою виокремлення спільних рис креативного викладання. У дослідженні взяли участь чотири тьютори і 240 студентів. Учені вивчали креативну діяльність викладачів під час проведення семінару з географії, практичного заняття з музики та лекції з англійської мови.

Результати проведеної роботи дали підстави вченим порівняти креативне викладання з “коктейль-вечіркою” [3, с. 246]. Господар добирає інгредієнти (зміст заняття) і зміло їх змішує (стиль викладання) з метою сприяння творчій “вечірці”, приємній та корисній (процес навчання). На думку авторів, елементи (“інгредієнти”) самі по собі не обов’язково мають бути творчими, але їх креативне змішування та індивідуальний досвід учасників мають вирішальне значення для успіху такої “вечірки” [5, с. 361].

Дослідження дало змогу виокремити важливі складові креативного викладання і навчання. Так, *зміст заняття* (інгредієнти коктейлю) включав подачу сучасного матеріалу в більш широкому контексті і часте використання метафор, аналогій, власних анекдотів для встановлення зв’язків. *Стиль викладання* (змішування коктейлю) передбачав застосування мультимодального підходу, гумору, варіювання темпу, демонстрацію впевненості тьюторами та їх здатність надихати і цінувати студентів. *Навчальний досвід* (“коктейль-вечірка”) був пов’язаний з афективною і фізичною участю студентів, заохоченням їх до активної взаємодії та рефлексії.

Отже, британські дослідники не лише з’ясували спільні елементи креативного викладання, що належать як до емоційної сфери (гумор, варіювання темпу, демонстрація впевненості, здатності надихати, цінувати

студентів), так і когнітивної (подача сучасного матеріалу в широкому контексті, використання метафор, аналогій, анекдотів; мультимодальний підхід, заохочення до рефлексії), а й самі продемонстрували важливість екземпліфікації як умови розвитку креативності, представивши результати дослідження в метафоричній формі.

Схожу метафору для позначення креативного викладання використали і в коледжі Голдсміт Лондонського університету, реалізуючи в 2004 р. міждисциплінарний проект “Карнавал” у рамках національної програми “Креативні викладачі для креативних учнів” [6]. Мета проекту полягала у формуванні розуміння студентами способів представлення культурної різноманітності в навчальній програмі. Студентів об’єднали у чотири групи, кожна з яких готувала виступ для спільного карнавалу в стилі певного народу Карибського регіону. Процес своєї підготовки група знімала на відео і самостійно монтувала десятихвилинний фільм.

Відтак, цей проект надав можливість студентам здобути досвід роботи з мультимодальними ресурсами. Специфічна форма креативної діяльності, до якої були залучені студенти, дала змогу продемонструвати переваги соціальної практики над індивідуальним формами самовираження.

Важливість *соціального оточення* для екземпліфікації креативності викладачем у своїх працях підкреслюють багато британських науковців (Д. Девіс, А. Крафт, Р. Фішер тощо). Вони базують свої погляди на моделі креативності М. Чіксентміхайї [1, с. 4], який подав її у вигляді трикутника, вершинами якого виступили людина, домен (який він розглядав як досвід і як сферу діяльності) та суспільство (тобто експерти). Креативність, на думку вченого, виникає при взаємодії людини з доменом і суспільством.

Як було виявлено Д. Девісом та Д. Шелкросом [1, с. 8], прояву креативності викладача можуть заважати *внутрішні блоки*, а саме: передбачувані очікування інших людей, нездатність бути в курсі всієї наявної інформації, відсутність зусиль, власні установки, жорсткість і непохитність, страх невдачі, конформізм, боязнь насмішок, залежність від начальства, рутина, звичний комфорт; необхідність у тому, щоб все було впорядковано весь час; забобони, фаталізм тощо.

Для їх подолання А. Крафт [1, с. 8] рекомендує педагогам будувати “компостну купу” таких негативних факторів і залишати їх позаду. Разом з тим автор визнає, що цього дуже важко досягти самостійно, без підтримки соціального оточення: колег, адміністрації навчального закладу тощо.

Висновки. Таким чином, британські науковці не лише наголошують на важливій ролі креативного викладання для розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів початкової школи (Дж. Барнс, А. Крафт, Т. Кремін, НДКККО та ін.), а й самі це унаочнюють, застосовуючи у своїх працях метафори (наприклад, коктейль-вечірка, карнавал, компостна купа). Вчені стверджують [2–4], що успішність процесу екземпліфікації креативності викладачем великою мірою визначається власним стилем педагогічної діяльності, який формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, акцентуючи увагу на важливій ролі соціального оточення в цьому процесі.

Список використаної літератури

1. Davies D. Creative Teachers for Creative Learners. A literature review / Dan Davies. – Bath : Bath Spa University College, 2004. – 16 p.
2. Fautley M. Creativity in Secondary Education / Martin Fautley, Jonathan Savage. – Exeter : Learning Matters, 2007. – 138 p.
3. Grainger T. A creative cocktail: creative teaching in initial teacher education / Teresa Grainger, Jonathon Barnes, Stephen Scoffham // Journal of Education for Teaching: International Research and Pedagogy. – 2004. – № 30 (3). – P. 243–253.
4. Howard-Jones P. Fostering creative thinking: co-constructed insights from neuroscience and education / Paul Howard-Jones. – Bristol : ESCalate, 2008. – 23 p.
5. Learning to teach in the Primary School / [edited by J. Arthur, T. Cremin]. – [2nd ed.]. – London : Routledge, 2010. – 517 p.
6. Potter J. Carnival visions: digital creativity in teacher education / John Potter // Learning, Media and Technology. – 2006. – Vol. 31. – № 1. – P. 51–66.
7. Unlocking Creativity. Teaching across the Curriculum / [edited by Robert Fisher, Mary Williams]. – London : David Fulton Publishers, 2004. – 176 p.

Каракатсанис Т.В. Экземплификация как условие развития креативности будущих учителей начальных классов (на примере Великобритании)

В работе раскрывается сущность экземплификации как условия развития креативности будущих учителей начальных классов в высших учебных заведениях Великобритании.

Ключевые слова: факторы, составляющие креативного преподавания, креативный учитель.

Karakatsanis T. Exemplification as a condition for the development of creativity of primary school teachers' (on the example of Great Britain)

The paper reveals the essence of exemplification as a condition for the development of would-be primary school teachers' creativity in the higher educational establishments of Great Britain.

Key words: factors, components of creative teaching, creative teacher.